

УДК 211.5(091)

О. КЕМПБЕЛЛ І ФОРМУВАННЯ ТЕОЛОГІЇ РЕСТАВРАЦІЙНОГО РУХУ

ІГОР КОЗЛОВСЬКИЙ,

*старший викладач кафедри філософії**Донецького національного технічного університету*

Стаття присвячена висвітленню процесу становлення базових теологічних принципів руху Реставрації в США в першій половині XIX століття та впливу на реставраційні духовні пошуки поглядів Олександра Кемпбелла (1788-1866 рр.). На основі аналізу реставраційних ідей повернення до новозавітного церковного зразка здійснена спроба узагальнити теологічні погляди представників цього руху і, насамперед, О. Кемпбелла стосовно фундаментальних принципів учення про церкву, хрещення, вечерю Господню тощо. Автор звертає увагу, що ці ідеї Реставрації в роки незалежності нашої держави стали частиною релігійного життя сучасної України.

Ключові слова: американське християнство, Реставраційний рух, теологія Реставрації, Церква Христова.

Постановка проблеми. З моменту свого виникнення в США на початку XIX століття Реставраційний рух повернення до новозавітного церковного зразка був не стільки окремим християнським віровченням, скільки духовною течією всередині різних протестантських груп (пресвітеріан, баптистів, методистів), окремі члени яких не бажали зупинятися на традиційному антикатолицизмі своїх конфесій як єдиній відправній точці росту й миритися з тими плодами, що приніс рух Реформації. Пошуки виходу з духовної кризи підштовхнули їх до більшого консерватизму й біблійного фундаменталізму. Саме тоді починають формуватися основні теологічні принципи Реставраційного руху, що полягали в поверненні до новозавітного зразка в житті віруючих та їх конгрегацій. Найважливішу роль у формуванні теології руху Реставрації відіграв Олександр Кемпбелл (1788-1866 рр.), відомий духовний лідер цього періоду американської історії.

Пройшовши складний історичний шлях, рух Реставрації трансформувалася й дав початок різним конфесіям. Найбільшою з усіх реставраційних груп є Церква Христова (Church of Christ), яка за роки незалежності України стала однією з тих новітніх християнських конфесій, що вже вкорінилися в український соціокультурний і релігійний контексти. Вивчення історії та теологічних пошуків руху Реставрації в першій половині XIX століття в США та динаміки й характеру розвитку Церкви Христової в Україні в процесі відтворення реставраційних ідей в просторі української духовної традиції дає можливість виявити історичні закономірності сучасного етапу розвитку християнства в Україні і як цей процес синхронізується з інкультурацією американських зразків та стандартів, а також дозволяє випрацювати конкретні шляхи підвищення рівня толерантності, поглиблення міжрелігійного та міжкультурно-

го діалогу та оптимізації міжконфесійних відносин в українському соціумі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій з проблеми. У сучасному українському релігієзнавстві ця тема є недостатньо дослідженою. За винятком публікацій П. Павленка [6], В. Андросової [1] та автора статті [3], ми не маємо інших наукових робіт з означеної проблематики. Є цікаві дослідження американських авторів, а саме: Л. Гарретта [8], Дж. Холлоуея та Д. А. Фостера [9], Б. Дж. Хамбла [10], М. А. Нолла [12], Дж. Кахельмана [11], Е. Фергюсона [7] та ін. Але, як правило, позиції цих авторів є досить заангажованими, що утруднює об'єктивний аналіз означеної теми.

Автор ставить перед собою **завдання** дослідити вплив Олександра Кемпбелла на формування теології руху Реставрації.

Об'єктом дослідження є феномен Реставраційного руху, а предметом є процес формування теології Реставрації та її базові положення.

Метою дослідження є вивчення теологічної полеміки в Реставраційному русі в США в першій половині XIX століття й того внеску, який зробив О. Кемпбелл в остаточне формування теології Реставрації. Завданням є з'ясування основних тем теологічних суперечок, аргументація основних положень, які висуває О. Кемпбелл, та вплив пошуків на сучасну Церкву Христову (Church of Christ).

У своєму дослідженні автор, окрім загальноісторичних та філософських методів, використовує також метод феноменологічного аналізу для визначення основних теологічних моментів релігійних процесів означеної історичної епохи та метод компаративного аналізу різних теологічних поглядів. Наукове дослідження було виконано на основі принципів толерантності, об'єктивності, позаконфесійності, неупередженості та світоглядного плюралізму.

Виклад основного матеріалу. Від самого початку руху Реставрації "теологія" вважалась негативним терміном серед ранніх "Учнів Христа", як називали себе його прибічники. Бартон Стоун, Олександр Кемпбелл та інші ранні лідери Реставрації навіть засуджували це поняття. Для них теологія була чимось подібним до безплідних спекуляцій. Теологія, як це звучало у символах віри того часу, роз'єднала християн. Хоча в значенні "вдумливе відображення розуміння християнської віри" "теологія" об'єднувала християн.

О. Кемпбелл та інші лідери Реставрації зазначали, що рятує віра, а не теологія. У них був свій особливий підхід до християнства, що сформувався історичною епохою та їхнім досвідом. Саме цей підхід і став, фактично, теологією Реставраційного руху. Є пункти теологічних поглядів Олександра Кемпбелла, які до цього часу мають вплив на "Церкву Христову" (Church of Christ): його погляди на Реставрацію та єдність, його підхід до розуміння Біблії, його погляди на хрещення й на те, що означає бути християнином.

Центром ранньої теології руху було прагнення реставрувати елементи новозавітної церкви, які вона втратила протягом століть, й особливо її єдність. Коли Томас Кемпбелл (батько Олександра Кемпбелла) написав свою "Декларацію й Звернення" в 1809 році, її основною темою була єдність церкви: "Церква Христова на землі по суті, за намірами й конституційно одна". Томас Кемпбелл вірив, що церква може насолоджуватись єдністю, якщо вона полишить доктрини, які розділили християн, щоб практикувати лише ті доктрини, що "чітко відображені в Новому Заповіті". Цей вислів, як й інші, такі як "зрозуміло", "чітко", "просто" та "вихідний зразок" зустрічаються більше шістдесяти разів у "Декларації й Зверненні". Згідно з Томасом Кемпбеллом, основи віри й форма побудови церкви мають бути зрозумілі всім [8, с. 37].

Однак він ніколи не говорив чітко, якою церква була і якою має бути. Його син Олександр Кемпбелл пішов у цьому питанні далі. У серії з тридцяти статей "Реставрація давнього порядку речей", що вийшла друком між 1825 та 1829 роками, Олександр зробив спробу закласти основи церкви первісного зразка. Шість із його статей були присвячені загальним принципам Реставрації. У двох розглянуто безпеку догматів. Дев'ять із тридцяти статей присвячено служінню, чотири обговорюють недільне спілкування, п'ять присвячено структурі церкви: єпископам, дияконам та іншим служителям.

О. Кемпбелл приймав більшість з існуючих на той час фундаментальних доктрин, тому що вірив, що більшість сучасних протестантських рухів були правильними. Він та його послідовники хотіли прибрати небажані доповнення та реставрувати ті моменти, що були втрачені протягом багатьох років. Метою О. Кемпбелла було "повернути сучасне християнство й церкву до стандартів Нового Заповіту" [9, с. 52]. Лідери Реставраційного руху були згодні з іншими протестантами в їхніх поглядах на Господа, Христа і навіть на спасіння (окрім хрещення віруючих через занурення для прощення гріхів). Питання, у якому, як їм здавалось, протестантського вчення було недостатньо, це вчення про церкву. Тому саме в цій сфері була необхідна реставрація.

Ставлення О. Кемпбелла до Апостольського символу віри чітко демонструє його підхід. Хоча він був проти використання догматів як текстів, він говорив: "Ми ніколи не заперечуємо проти символу віри, що названий так правильно. У нас є символ віри - Апостольський символ віри" [7, с. 56]. Потім він цитує Апостольський символ віри й додає до нього хрещення для прощення гріхів, спілкування щонеділі та інші "пункти віри". О. Кемпбелл не підкреслював основних положень Апостольського символу віри, хоч і вважав їх найбільш значущими, тому що церкви його часів досі вірили в це. Він сфокусував свою увагу на моментах, у яких відчувався недолік.

Олександр Кемпбелл виклав свій метод інтерпретації Біблії в книзі "Християнська система". Його система відображала хорошу школу біблеїстики того часу, а його підхід сягав корінням в епоху Просвітництва, що прагнула звільнити Біблію від сектантської боротьби, використовуючи науковий підхід, а саме: закликаючи читати Біблію граматично та історично, так, як читають інші книги. Він заповідав своїм учням послідовний історичний підхід до Писання. Але він не був жорстким раціоналістом епохи Просвітництва. Його найбільш важливе, "обов'язкове" правило звучало так: "Ми повинні підійти одне до одного на таку відстань, щоб ми розуміли одне одного" [2, с. 52]. Можна дотримуватися всіх законів логіки, уважав О. Кемпбелл, і все ж не чути Господа в Писанні. Щоб повністю розуміти, необхідно "перевжити ті повчальні сцени, які розкриває Біблія", необхідно мати "одне палке бажання - намір пізнати Господа" [Там само].

О. Кемпбелл вважав, що серце - це місце, де народжуються людські глибинні моральні наміри, надаючи їм перевагу над розумом. Дійсно, О. Кемпбелл іноді розмірковував так, ніби він прирівнював серце й розум, але досконале вивчення його праць показує, що він далеко вийшов за суворий раціоналізм свого часу, надаючи перевагу серцю перед раціональним розумінням.

Герменевтика О. Кемпбелла була христоцентричною. Він учив, що необхідно використовувати найкращі сучасні методи тлумачення Біблії, але при цьому тримати фокус на сердечних відносинах із Христом. Це оберігало його герменевтику від того, щоб вона стала статичною та легітимною.

Ранні лідери Реставрації в першу чергу наполягали на хрещенні віруючих через занурення для прощення гріхів, і це відділяло їх від інших християнських груп. Навіть баптисти, які практикували хрещення віруючих через занурення, не так підкреслювали роль хрещення в спасінні, як це робив рух Реставрації.

На початку історії Реставрації деякі цікавились, чи не призведе такий акцент на хрещенні до того, що це стане моментом розділення. У 1830 році Бартон Стоун непокоївся щодо того, що акцент на хрещенні через занурення призведе до догмату одного пункту, який більше виключить християн із єдності, ніж будь-який існуючий догмат.

У 1837 році жінка з Луненберга, штат Вірджинія, написала листа О. Кемпбеллу, висловлюючи своє здивування з приводу його заяви про те, що він зустрічає християн в усіх християнських групах. О. Кемпбелл опублікував лист у "Передвіснику тисячоліття", і це дозволило йому відповісти од-

разу на кілька запитань. Чи тільки через хрещення через занурення по вірі віруючі можуть носити ім'я "християни"? Чи є всі християни у світі членами руху О. Кемпбелла? Чи можемо ми називати хрещених не через занурення християнами й одночасно наповняти на тому, щоб вони були охрещені через занурення?

О. Кемпбелл був непохитним у відповідях: християни є в усіх протестантських деномінаціях, інакше християн не було б у світі протягом століть, і обіцянка Христа, що брами пекла не переможуть церкви (Мт. 16:18), буде помилковою [7, с. 89].

Віра в те, що є християни і в інших деномінаціях, зумовила виникнення питання про хрещення. У своїх проповідях, публікаціях, дебатах О. Кемпбелл дуже жорстко захищав хрещення через занурення як форму хрещення, що описана в Біблії, і закликав тих, хто був охрещений немовлям, хреститись знов, у дорослому віці. Акцент на це привів його послідовників до переконання, що лише хрещені через занурення є християнами. Вони були шоковані тим, що О. Кемпбелл назвав деяких хрещених не через занурення християнами, і звинуватили його у відході від своїх поглядів про важливість біблійного хрещення. Пастор відповів своїм кореспондентам, що вони дотримуються крайніх поглядів, тобто стають законниками в питанні хрещення. Вони зробили хрещення само по собі спасінням, стверджуючи, що це єдиний стандарт, згідно з яким визначають, чи є людина християнином. О. Кемпбелл ніколи не вчив про "водне спасіння". Він відмовлявся навіть від того, щоб зробити хрещення через занурення єдиним стандартом християнської віри й характеру. Якщо, писав О. Кемпбелл, доведеться обирати між тим, хто хрещений немовлям і тим, хто хрещений по вірі, він віддасть перевагу тому, хто любить Христа, кажучи: "Якби я вчинив інакше, я був би чистим сектантом, фарисеєм серед християн" [Там само]. Хоча хрещення й важливе, на думку О. Кемпбелла, воно не більш важливе, ніж християнський характер. Відмова називатися християнами тим, хто проявляє характер Христа в житті, була б найгіршим видом сектантства.

Отже, якщо хрещені не через занурення є християнами, чи не означає це, що це не є значущим для спасіння і не настільки важливо? Ні, О. Кемпбелл стверджував, що хрещення через занурення веде "до спасіння". У такому випадку, як хрещені без занурення можуть бути врятовані? О. Кемпбелл відповідав на це, що хрещені в дитинстві (немовлятами) ніколи не турбувались про те, чи відповідало їх хрещення Писанню, а сприймали його як дар. Апостол Павло розмовляв з одним чоловіком, що не мав зовнішнього обрізання, але мав обрізання внутрішнє. Так само й О. Кемпбелл відповідав: "Чи не може людина, що заперечує зовнішнє хрещення, мати внутрішнє?" [9, с. 81].

О. Кемпбелл різко заперечував, що визнання християн в інших деномінаціях применшує важливість хрещення. Він бачив себе таким, що йде серединним шляхом між тими, хто вважав хрещення надзвичайно важливим, і тими, хто вважав його не дуже важливим. Він не применшував важливості хрещення, допускаючи, що хтось може бути спасеним без хрещення.

О. Кемпбелл уважав, що кожен може вкоритися

Христу настільки, наскільки дозволяють йому його знання. Якщо хтось не знає, що хрещення передбачає хрещення по вірі через занурення, то він не може це виконати. Однак той, хто знає, як дотримуватись євангельських вимог і відмовляється від їх виконання, той не має прощення. О. Кемпбелл говорив усім слухачам, що хрещення, яке наведено в Писанні, - це хрещення через занурення для прощення гріхів. Це було необхідно, щоб людину вважали членом його конгрегації. Він не применшував ролі хрещення, щоб збільшити кількість членів. Але й не стверджував, що ті, хто не був хрещений через занурення, залишилися за межами Христа.

Ще одним важливим питанням для О. Кемпбелла була проблема Господньої вечері. Ця проблема постала перед ним у 1808 році в шотландському місті Глазго. Саме в цей період він відійшов від сектантства і пішов власним шляхом - для того, щоб стати просто християнином [2, с. 2]. У цей період часу О. Кемпбелл перебував під впливом Г. Юінга. Г. Юінг був одним із лідерів руху Реставрації новозавітного християнства на Британських островах. Відхід індепендентів від офіційної Церкви Шотландії в той час надавав людям можливості робити зміни й правити обряди у більшій відповідності до новозавітного вчення. Молодий Олександр часто відвідував індепендентську церкву, де проповідував Г. Юінг, і навіть був прийнятий у його домі. Поступово він почав, так само як і Юінг, розуміти новозавітне вчення про заперечення людських символів віри, про велику кількість старійшин, право будь-якої людини проповідувати та щотижневе виконання Господньої вечері.

Цікаво, що саме Господня вечеря спонукала Кемпбелла взятись за працю з відродження новозавітної церкви. Він часто торкався цієї теми у своїх більш пізніх творах, у яких закликав усіх брати за приклад перших християн: "Перша християнська громада, що збиралась у Єрусалимі й була заснована дванадцятьма апостолами, із не меншою регулярністю ламала хліб на своїх спільних зібраннях, ніж виконувала іншу частину християнського поклоніння. Так, Лука пише (Дії 2:42): "І вони перебували в науці апостольській, та в спільноті братерській, і в ламанні хліба, і в молитвах". Хіба ми не зобов'язані у такому випадку так само перебувати в ламанні хліба, як і в ученні апостолів, як у спілкуванні, як у молитвах, заповіданих апостолами?" [2, с. 51]

І далі: "З другої глави Дій, таким чином, ми знаємо, що ламання хліба було встановленою частиною поклоніння учнів у їх зібраннях, а з двадцятої - що встановленим часом цих зібрань був перший день тижня; і, найголовніше, ми не можемо не помітити, що ламання хліба було найбільш явною метою їх зібрань" [Там само, с. 52]

До якого висновку дійшов Кемпбелл? Вивчаючи Новий Заповіт, він зрозумів, що рання церква збиралась регулярно. Зібрання проходило у перший день тижня. Більш того, зібрання проходило в перший день кожного тижня, а метою було причастя християн Господньою вечерю.

У питаннях щодо церковних товариств та інструментальної музики під час поклоніння також виникли певні розбіжності. У 1823 році О. Кемпбелл виступив проти організованих місіонерських товариств. Він непокоївся, що такі організації заберуть у церк-

ви славу. Ніхто з перших проповідників ніколи не виступав проти істинної місіонерської роботи, але вони були проти небіблійних проєктів. Тим не менш, було створене Американське християнське місіонерське товариство, як і велика кількість інших організацій і товариств. Утворення цих груп призвело до розколу церкви.

Таким чином, рух, який ставив на меті єднання християнства, став причиною появи нових християнських напрямків ("Церква Христова", "Учні Христа" тощо). І дуже слушно зауважив П. Павленко: "А оскільки поняття "християнство" і "Церква", згідно з Новим Заповітом, є поняттями тотожними, то проблема єдиного християнства стала розумітися не як проблема об'єднання християн в єдиній Церкві Христовій, а як проблема доктринальних компромісів. Тобто, виходячи з того, що будь-яка християнська конфесія ґрунтується на певній доктрині, проблема об'єднання автоматично зорієнтовувала в бік визначення можливої єдиної для всіх християн доктрини. Утім, зважаючи вже на те, що різниця конфесійних доктрин християнського світу, за Новим Заповітом, передбачає й відмінність сповідань, а єдине християнство мусить уособлювати одне сповідання, це перетворило екуменічну ідею на цілком утопічну" [5, с. 140].

Висновки

Діячі Реставраційного руху і, насамперед, О. Кемпбелл, протестуючи проти терміна "теологія", усе ж створюють завершене й досить чітке теологічне вчення. Розділяючи базові протестантські погляди, О. Кемпбелл основну увагу приділяв ідеї реставрації новозавітної церкви, а також таким фундаментальним християнським принципам, як учення про хрещення та вечерю Господню. Ідеї Реставрації та їх теологічне оформлення продовжують свій розвиток у магістральній реставраційній конфесії "Церква Христова" (Church of Christ), що з початку 90-х років ХХ століття стала частиною релігійних процесів в Україні. А це вимагає від неупереджених дослідників ґрунтовного вивчення теології названого руху.

I. Kozlov's'kyy

A. CAMPBELL AND FORMATION OF THEOLOGY RESTORATION MOVEMENT

The article is devoted to analyze of formation basic theological principles of the Restoration movement in the USA in the first half of XIX century. Also the article is tells about the views of Alexander Campbell (1788-1866) and then influence on restoration spiritual searching. Based on the analysis of restoration ideas of returning to the New Testament Church paradigm was made an attempt summarize theological views of representatives of this movement and, above all, A. Campbell. Author focused on them views about the fundamental principles of doctrine of the church, baptizing, Lord's Supper etc. The ideas of Restoration were bringing in our country during the years of independence. And article is emphasize that these ideas of Restoration movement is became a part of religious life of modern Ukraine.

Key words: American Christianity, Restoration movement, theology of Restoration, Church of Christ.

© I. Козловський

Надійшла до редакції 04.07.2012

ЛІТЕРАТУРА:

1. Андросова В. И. Церковь Христова / В. И. Андросова // Религиозная палитра Донецкой области : справочник религиозных организаций / [под ред. А. И. Шевченко, И. А. Козловского]. - Донецьк : ІПШ "Наука і освіта", 2008. - С. 99-106.
2. Дженкинс Э. Движение реставрации и Господня вечера / Э. Дженкинс // Истина сегодня. - 2010. - Т. 16. - № 2. - С. 2, 52.
3. Козловский И. А. Церковь Христа в США и в Украине: история и современность / И. А. Козловский. - Донецк : Норд-Пресс, 2010. - 604 с. - (Библиотека "Религии мира", т. 4).
4. Маккой В. Г. Движение Реставрации. Исследование библейского учения о крещении / В. Г. Маккой // Истина сегодня. - 2005. - Т. 11. - № 7. - С. 2, 51-52.
5. Павленко П. Ю. Утопія єдиного християнства та конвергенційні процеси в ньому / П. Ю. Павленко // Християнство доби постмодернізму : [колективна монографія] / за ред. А. Колодного. - К. : Відділення релігієзнавства Інституту філософії ім. Г. С. Сковороди НАН України, 2005. - С. 139-151.
6. Павленко П. Церква Христова в різноманітті її виявів / П. Павленко // Історія релігії в Україні : у 10-ти тт. / за ред. А. Колодного. - К., 2010. - Т. 8 (Нові релігії України). - С. 346-356.
7. Ferguson E. The Church of Christ. A Biblical ecclesiology for today / E. Ferguson. - Cambridge, UK : William B. Eerdmans Publishing Company, 1996. - 443 p.
8. Garret L. The Stone-Campbell Movement. An Anecdotal History of Three Churches / L. Garret. - Joplin, Missouri : College Press Publishing Company, 1985. - 739 p.
9. Holloway G. Renewing God's people. A concise History of Churches of Christ / G. Holloway, D. A. Foster. - Abilene, TX : ACU PRESS, 2001. - 152 p.
10. Humble B. J. The Story of the Restoration / B. J. Humble. - Austin, Texas : From Foundation Publishing House, 1969. - 84 p.
11. Kachelman J. L. Out of the shadows New Testament Truths Presented by Old Testament Shadows / J. L. Kachelman. - Henderson, TN : Hester Publications, 2006. - 214 p.
12. Noll M. A. The old religion in a New world. The History of North American Christianity / M. A. Noll. - Grand Rapids, Michigan / Cambridge, UK : William B. Eerdmans Publishing Company, 2002. - 340 p.